

СОҒЛОМ КЎЧАТ – МЎЛ ҲОСИЛГАРОВИ

Маълумки, деҳқончиликда осон келадиган йилнинг ўзи йўқ. Сабаби, деҳқончиликда мўл ҳосил олишнинг асоси, бу тинимсиз ва машаққатли меҳнатдир. Эътибор берган бўлсангиз, 2020 йил қиш фасли одатдагидан ҳам юмшоқ, совуқсиз, қорсиз ҳамда жуда илқ келди. Ҳаттоки, январь ва февраль ойининг исиб кетган айрим кунларида пашша, ари ва бошқа ҳашаротларни учиб юрганининг гувоҳи бўлдик. Бу эса баҳор фаслининг қўнимсиз келишидан, ҳали олдинда қиш фаслининг қарзи-улуши қолганини билдирар эди. Ҳақиқатан ҳам баҳор шиддат билан бошланиб, ёзнинг дастлабки кунларини эслатди. Сўнг бирдан кунлар совиб, қишда ёғмаган қалинликдаги қор ёғиб, кун совиб, қор 2-3 кун сақланди. Бу ҳолат эса барча қишлоқ хўжалиги миришкорларини ташвишга солиб қўйди. Шулар қаторида пахтакорларимизни ҳам. Чунки, катта майдонларда чигит экилган ҳамда айрим ҳудудларда ниҳоллар олинган эди. Кузатувларимизга қараганда, ниҳолларнинг асосий қисми жанубий ҳудудларда олинган бўлиб, минг шукрки, жиддий зарари аниқланмаган. Шунга қарамай айрим муаммолар ҳам йўқ эмас. Биринчидан, кучли ёмғир сезиларли даражадаги қатқалоқ ҳосил қилди. Иккинчидан, намлик даражаси керагидан ортиб кетди. Учинчидан, ҳарорат пасайиб ривожланишни сусайтирди. Натижада, чигитларнинг униш қуввати уруғ барғни кўтаришга, илдиз тизимини ривожланишига сарфланмай, илдиз бўғзини кескин йўғонлашишига, муртақ барғ қисми бўғзини эса аксинча ингичкалашишига олиб келди. Бунинг оқибатида чигит бу ҳолатда қатқалоқни кўтариб ёки ёриб чиқиш имконига эга бўлмайди. Унга зудлик билан ёрдам бериш, қатқалоқни юмшатиш керак бўлади. Униб чиққан даладарда ниҳоллар ёнида қатқалоқ ҳосил бўлганлиги ҳамда ерни юза қатламида намликнинг кўплиги, ҳароратни эса етарлик эмаслигини инобатга олган ҳолда, тезда культивация қилиш талаб этилади. Зудлик билан тўлиқ кўчат олиш учун ниҳоллар чала унган майдонларга ивтилган чигитларни 2 дондан экиш лозим.

Чигитлар чала унган, тўлиқ кўчат олиш ҳавф остида қолаётган даладарда қимматли вақтни бой бермасдан, аввал экилган қаторга параллел равишда

чигит экиш ҳам юқори самара беради. Чунки, бундай даладарга қўл ёрдамида чигит экиш катта куч ва вақт талаб этади ҳамда бир текис кўчат олиниши кафолатланмайди. Ғўзаларни ягона қилиш вақтида эътиборли бўлинг, бу тадбирнинг ҳосилдорликни оширишдаги аҳамияти катта. Шу жараёнда эрта экилган кўчатлару чала унган жойларда кейин униб чиққан кўчатлардан керакли микдорда қолдиришга имкон яратилади.

Пахтачиликда ҳозирги кўчатлар баравжлиги нисбатан сустроқ бўлган шароитда ўсимликлар ҳимоясига жуда катта эътибор бериш талаб этилади. Чунки, бу йилги шароитда касаллик ва зараркундалар ўчоқлари беталофат қолган. Ғўза майдонлари атрофидаги ўт-ўланларда барча турдаги ҳашарот ва касалликлар жадал фаолият олиб бормоқда.

Бугунги кунда, ғўза ниҳолларини сақлашда энг муҳим вазифа, бу трипс ва ширалардан ҳимоя қилиш ҳисобланади. Улар асосан ғўза 2-3 чинбарг чиқарганда тарқалиб, ривожланишини 10-15 кунга орқада қолишига олиб келади. Агар трипс ўсимлик ўсув нуқтасини зарарласа, ғўзанинг бош пояси нобуд бўлиб, бир неча моноподиал, яъни бир неча ўсув шохлари ўсиб чиқиб, бачкилайди. Натижада, ривожланиш даври 10-15 кунга кечикиб, ҳосилдорликнинг 30-60 фоизгача камайишига олиб келади. Агарда, ҳосил бўлган бачки поялардан бири қолдирилмаса, умуман ҳосил олмаслик ҳам мумкин.

Ғўза ҳосилига зарар етказувчи сўрувчи зараркундалар сирасига кирадиган ширалар, тамаки трипси, ўргимчаккана ва қандалаларнинг зарари хавотирлидир. Улар ғўза 2-3 та чинбарг чиқарганда тарқалиб, ўсимликнинг ривожланишдан 10-15 кун орқада қолишига сабабчи бўлади. Шу боис ўз вақтида ҳимоя тадбирлари қўлланилмаса, 30-60 фоиз ҳосил йўқотилиши, тола ва унинг сифатини бузилиши мумкин.

Ушбу сўрувчи зараркундаларга қарши курашда зараркундалар зарари етмасдан олдин қарши курашиш афзал ҳисобланади. Олимларимиз томонидан тежамкор икки босқичли ҳимоя қилиш технологияси ишлаб чиқилган. Ушбу технологиянинг афзаллиги, биринчи босқичда даланинг четки

қисмларидаги зараркундаларни экин майдонларига кириб келиши чекланади. Иккинчи босқич агротехник ва уйғунлашган-биологик усулларни ҳамда фойдали ҳашаротлар учун безарар бўлган, танлаб таъсир этувчи кимёвий воситаларни қўллашдан иборатдир.

Бунда, биринчи босқичда тўсиқ йўлаклар, айниқса ғаллазор томонидан чегарадош ғўза даласини 30 метр кенликда ғўза қаторларидаги кўчатларда 2-3 та чинбарг пайдо бўлганда, сўрувчи зараркундалардан шира, трипсга қарши юқори самарадор инсектоактарицидлардан ("Вертимек" 1,8% эм.к., "Эрроу" 1,8% эм.к. 0,4 л/га, "Голдплан" 20% н.к.к. 0,16 кг/га, "Нестор" 20% н.к.к. 0,5 кг/га, "Каратэ зеон" 5% сус.к. 0,4 л/га, "Би-58" 40% эм.к. ва "Бриллиант" 40% эм.к. 2,5 л/га препаратларининг) бири билан ишлов бериш тавсия этилади. Бундай ҳимоя технологияси натижасида харажатлар сарфини икки баробаргача камайишига эришилади.

Бундан ташқари сўрувчи зараркундаларни ривожланишини олдини олишда агротехник тадбирларни белгиланган тартибда ўтказиш, сифатли озиклантириш, бегона ўтлардан тозалаш, азот, фосфор ва калийли ўғитлар суспензияси, айниқса стимуляторлар билан ишловлар берилиши самара беради.

Шунингдек, сўрувчи зараркундаларни кенг тарқалишини олдини олиш мақсадида биологический лабораторияларда кўпайтирилган олтинкўзни 3 кунлик тухумидан 1000 дондан, зараркундалар сони кўп бўлган майдонларда 2000 дондан 3 маротаба, 5 кун оралатиб тарқатилса, зараркундалардан самарали ҳимоя қилишга эришилади.

Бу йилги деҳқончилик шароитида барча агротехнологик тадбирларни йил мавсумини эрта келишини инобатга олган ҳолда, эртароқ ҳамда сифатли ўтказишни тавсия этамиз. Бунинг учун керакли микдордаги соғлом кўчатларни ундириб, жадал парваришлаб, мўл ва асосан олий сифатли пахта хом ашёсини етиштириш, асосий шiorимиз бўлмоғи лозим.

Ботир СУЛАЙМОНОВ,
профессор, ЎзФА академиги,
ТошДАУ ректори.
Рихсибой ТИЛЛАЕВ,
ТошДАУ.